

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجموعه مقالات

کرونا و عقلی علوم

به کوشش
حسین شیخ رضایی

سرشناسه	شیخ‌رضایی، حسین،
عنوان و نام پدیدآور	مجموعه مقالات کرونا و علوم عقلی / به کوشش حسین شیخ‌رضایی،
مشخصات نشر	تهران: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۳۴۸ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۳۳۱-۲۱-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
موضوع	کرونا ویروس‌ها -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	Coronaviruses -- *Addresses, essays, lectures
موضوع	بیماری‌ها -- فلسفه -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	Diseases -- Philosophy -- *Addresses, essays, lectures
شناسه افزوده	موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
شناسه افزوده	Muassasah-i Pizhūhishi-i Hikmat va Falsafah-i Irān
رده‌بندی کنگره	QR۳۹۹
رده‌بندی دیویی	۵۷۷/۲۵۶
شماره کتابشناسی ملی	۸۴۲۵۶۸۴
اطلاعات رگورد کتابشناسی	فیبا

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

نشانی: تهران، خیابان نوفل لوشاتو، خیابان شهید آراکلیان، شماره ۴
 تلفن: ۶۶۴۰۵۴۴۵ / نمابر: ۶۶۹۵۳۳۴۲
www.irip.ac.ir

مجموعه مقالات کرونا و علوم عقلی

به کوشش حسین شیخ‌رضایی

چاپ اول: ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰,۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۳۱-۲۱-۰

ISBN: 978-622-6331-21-0

حق چاپ و نشر محفوظ است

فهرست

- یادداشت دبیر مجموعه / حسین شیخ‌رضایی ۷
- یادداشت معاون پژوهشی مؤسسه / سید محمود یوسف‌ثانی ۹

مقالات

- نسبت «وظیفه» و «احساس / میل» در نظریه اخلاقی کانت (در باب امکان جمع میان کانتی بودن و لذت بردن از پرستاری از بیماران کرونایی) / مهدی اخوان ۱۳
- کرونا و بازگشت انسان به خویشتن / شهین اعوانی ۴۳
- کرونا به روایت عرفانی مولانا / شهرام پازوکی ۷۱
- تأملی بر رابطه اجتماعی-سیاسی انسان‌ها در مواجهه با کرونا با رویکرد به نظریه «من و تو» ی مارتین بوبر / الناز پروانه‌زاد ۹۹
- کرونا و پرسش فلسفی از ما / سید حسین حسینی ۱۲۹
- «کرونا ویروس» به مثابه «مجهول خزیده» / نصرالله حکمت ۱۴۱
- بیماری‌های عالم‌گیر / ترجمه امیرحسین خداپرست ۱۵۹
- فتنه متناقض کرونا / سید موسی دیباج ۱۷۷
- مرگ‌آگاهی در حکمت اشراق / غلامرضا زکیانی ۱۹۱
- ویروس کرونا، قرنطینه: مؤمنان ادیان و «حساب مهربانی» / رضا کوهکن ۲۲۵
- از بحران رابطه من با من تا بحران رابطه من با دیگری: مواجهه‌ای پدیدارشناسانه با دو سطح بحران ناشی از پاندمی کووید ۱۹ (کرونا) / حسین مصباحیان ۲۴۱
- هراس از کرونا و ضرورت بازپرسش از «معنای زندگی» / شمس‌الملوک مصطفوی ۲۵۹
- بحران کرونا و پرسش از وضع تکنولوژی و قدرت / علی اصغر مصلح ۲۷۳
- کرونا و پرسش‌های معرفتی (کلام، اخلاق، فلسفه حیات) / اردشیر منصوری ۲۸۱
- اپیدمی و تلقی انسان‌گرایانه از بیماری / محمد مهدی هاتف ۲۹۵

مصاحبه‌ها

- جنگ جهانی سوم بدون جنگ / گفت‌وگو با شاپور اعتماد ۳۱۱
- بازگشت به بدویت؟ / گفت‌وگو با حسین شیخ‌رضایی ۳۲۹

یادداشت دبیر مجموعه

حسین شیخ‌رضایی*

ماه می‌گذرد/ در انتهای مدار سردش/ ما مانده‌ایم و/ روز/ نمی‌آید.

هجراتی، احمد شاملو

آنچه در این مجموعه گرد آمده پاسخی است که جمعی از استادان علوم فلسفی و عقلی به فراخوان مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران دادند، در دعوت برای تأمل در باب پدیده‌ای شوم و جهانگیر که جهان را درنوردید، زندگی‌ها را گرفت، صور حیات را دستخوش تغییر کرد، نظام‌های باور را دگرگون ساخت، آدمی را به مرزهای زیست بدوی بازگرداند و دست‌کم در زمان نگارش این متن هنوز نشانه‌ای از عزیمتش به چشم نمی‌خورد؛ ویروس کرونا و همه‌گیری کووید ۱۹. در فراخوان مؤسسه آمد که: «گسترش جهانی ویروس کرونا و به دنبال آن قرنطینه، خانه‌نشینی و فاصله‌گذاری اجتماعی در ابعادی بی‌سابقه، سبب تغییر بسیاری از رویه‌ها و پیش‌انگاشته‌های بشری شده است. به همین دلیل، اندیشمندان رشته‌های مختلف به تأمل درباره ابعاد مختلف این پدیده در زمان حال و اثراتی که بر آینده حیات بشری خواهد گذاشت پرداخته‌اند. فیلسوفان و دیگر عالمان علوم عقلی در سطح بین‌المللی نیز شروع به تأمل‌ورزی درباره این پدیده کرده‌اند، چراکه آنان خود را همواره در کار تعریف و ارزیابی مفاهیم، اصول و ارزش‌های بنیادین زندگی بشر می‌دانسته‌اند. در ایران نیز شایسته است اکنون که چالش‌های فکری، معنایی و دینی فراوانی در ارتباط با این همه‌گیری مطرح شده است، اندیشمندان تأملات خود را در این حوزه مطرح و منتشر کنند».

پرسش‌های فراوانی از مواجهه با این پدیده در حوزه فلسفه و دیگر علوم عقلی قابل طرح است: آیا علوم عقلی در مواجهه با چنین پدیده‌ای سخنی برای گفتن دارند؟ آیا بحران‌های مشابه بحران فعلی در تاریخ اندیشه، هنر و علم نقاط عطفی مهم به حساب می‌آیند؟ آیا استدلال‌ها و برهان‌های عرضه‌شده درخصوص ماهیت امر متعالی، ارتباط انسان با آن، و نقش و ماهیت شرور در عالم پس از بحران فعلی نیازمند بازبینی و تجدیدنظرند؟ آیا بحران فعلی منجر به بازبینی در بنیان‌های فکری نظام‌های سیاسی و انواع حکمرانی خواهد شد؟ آیا ملاک‌ها و نظریه‌های رایج در فلسفه اخلاق برای به‌کارگیری در بحران فعلی از کفایت لازم برخوردارند؟ آیا فلسفه‌های وجودی می‌توانند در مواجهه با تنهایی، اضطراب و ملال ناشی از بحران فعلی به ما کمک کنند؟ آیا پس از بحران فعلی، نیازمند بازاندیشی در ماهیت برخی از مهم‌ترین مفاهیم زندگی انسانی (مانند آزادی، حریم خصوصی، دین، نظارت، اعتماد، بیماری، دیگری، تنهایی، مراقبت، معنویت، دعا، مرگ، امید و ...) هستیم؟ و ...

* عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران. رایانامه: sheykhrezaee@irip.ac.ir

شاید بتوان یکی از آفات دانشگاهی شدن فلسفه و دیگر علوم عقلی را قطع ارتباط آنها با مسائل انضمامی جهان خارج دانست. گسستن این حلقه اتصال سبب می‌شود «اندیشمندان» در باب اموری بیندیشند که مابه‌ازایی در جهان خارج ندارند و «شهروندان» نیازی به عرضه مسائل ملموس خود به اندیشمندان علوم عقلی حس نکنند. موقعیت‌هایی مرزی مانند مواجهه با مرگ، بلایای طبیعی، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی و همه‌گیری بیماری‌ها از جمله مواردی است که به شکلی طبیعی این اتصال را دوباره برقرار می‌کند و سبب می‌شود دانشگاهی و غیردانشگاهی در دغدغه‌هایی مشترک هم‌کلام و هم‌افق شوند. نوشته‌های این مجموعه تلاشی در راه رسیدن به این هم‌کلامی است؛ و البته طبیعی است که اندیشمندان علوم عقلی مسائل را در چهارچوب‌های مفهومی خود بررسی کنند و بکوشند موقعیت‌های پیش‌رو را با واژگان خویش توصیف نمایند.

خواندن مقالات و یادداشت‌های مجموعه حاضر از حیث دیگری نیز جالب‌توجه است. علی‌رغم وجود تنوع در نگرش‌های عرضه‌شده، از فلسفه پزشکی و فلسفه‌های اگزیستانس و پدیدارشناسانه گرفته تا مطالعات اجتماعی علم و فلسفه سیاسی، آنچه دست بالا را در مجموعه حاضر دارد رویکردهای «عرفانی» و «معنوی» در معنای عام آن است: اینکه همه‌گیری کرونا نشان داده عقل آدمی زاد و علم او دچار غرور کاذب است، راه و روش جهان مدرن در بن خود دچار مشکلاتی اساسی است، و بازگشت به معنویت درس اصلی‌ای است که باید از این رویداد شوم گرفت. چه با این تلقی موافق باشیم و چه مخالف، دست‌کم مجموعه حاضر نشان می‌دهد میان مشتغلان به علوم عقلی در ایران چنین نگاهی غالب است، و این چهارچوب مشترکی است که آنان در دل آن به تفکر می‌پردازند.

نگارنده بر خود لازم می‌داند از جناب آقای دکتر غلامرضا زکیانی ریاست محترم مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، جناب آقای دکتر سید محمود یوسف‌ثانی معاونت محترم پژوهشی مؤسسه، جناب آقای دکتر حسین وفاپور معاونت محترم اداری و مالی مؤسسه، سرکار خانم دکتر فرشته کاظم‌پور که زحمات اصلی را در گردآوری مجموعه حاضر کشیدند و تمام استادانی که به دعوت ما پاسخ دادند برای به سرانجام رساندن این مجموعه تشکر و قدردانی نماید. امید است با برچیده شدن بساط کرونا در سطح جهانی و مصونیت همه ابنای بشر در مقابل آن، این مجموعه یادگاری بماند برای آنان که چنین روزهایی را تجربه نکردند و بر سر جان خود نلرزیدند.

یادداشت معاون پژوهشی مؤسسه

سید محمود یوسف‌ثانی*

اگر یکی از تعاریف فلسفه عقلانی اندیشیدن به مسائل بنیادین و اساسی انسان و جهان باشد، و اگر مسائل بنیادین اموری کلی و تا حد زیادی انتزاعی و تجربیدی باشند، طبیعی است که مسائل فلسفی در درجه نخست با حیات روزمره و مسائل جزئی و جاری زندگی ربط مستقیم کمتری داشته باشند و شاید یکی از وجوه تسمیه فلسفه به «علم کلی» نیز همین باشد.

شاید بتوان گفت یکی از موقعیت‌هایی که در آن فلسفه پای بر زمین مسائل جاری زندگی می‌گذارد و از او به‌جد خواسته می‌شود که چنین کند و به تأمل درباره اموری بپردازد که زندگی واقعی آدمی با آنها در ارتباط و درگیر است، آنجاست که بلیه‌ای عالم‌گیر و مشکله‌ای فراگیر در حیات بشری رخ می‌دهد و چنان ابعاد وسیع و آثار عمیقی بر جای می‌گذارد که آدمیان در توضیح و توجیه چرایی وقوع آن متحیر می‌مانند و در پی پاسخ و توضیحی برای اقناع اذهان و ضمائر خود نسبت به آن برمی‌آیند.

در این عرصه معمولاً دو نهاد بیشتر در معرض سؤال قرار می‌گیرند و از آنها توضیح و پاسخ طلب می‌شود، یکی دین و دیگری فلسفه. این توضیح هم بیشتر از جهت طلب علت غایی وقوع پدیده‌هاست، وگرنه بیان علت فاعلی قریب را همیشه علم بر عهده داشته است. طبیعی است که با توجه به تفاوت ماهیت این دو نهاد، پاسخ‌های آنها به مسائل نیز متفاوت باشد. پاسخ دین به طبع مبتنی بر اصول و مبانی خاصی است که از قبل در آن پذیرفته شده است و بر این اساس، گاه ممکن است پاسخ‌ها بدون تقید به هیچ‌گونه توضیح عقل‌پذیری ارائه شوند، چنان‌که تفکرات جبری و اشعری غالباً پاسخ‌هایی از این دست ارائه می‌کنند. فلسفه از این جهت موقعیتی دیگر دارد و از او چنان انتظار می‌رود که به هر روی پاسخی ارائه کند که عقل و اندیشه را اقناع کند و استدلال و تحلیل وجه شاخص

* عضو هیئت علمی و معاون پژوهشی مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران. رایانامه: yosefsani@yahoo.com

آن باشد، و البته روشن است که اجابت چنین توقّعی به مراتب دشوارتر و سهمگین تر است.

مجموعه حاضر که به مناسبت شیوع ویروس عالم گیر کرونا و پیامدها و تبعات فردی و اجتماعی آن فراهم آمده، حاصل تلاش و مساهمت مجموعه ای از استادان فلسفه است که به اهتمام و نظارت علمی آقای دکتر حسین شیخ رضایی و با پشتیبانی و حمایت مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران هیئت تألیف یافته است و اینک به محضر اندیشمندان و دانش وران ارجمند تقدیم می شود.

چنان که از عنوان کتاب پیداست، مجموعه مقالات فراهم آمده در این نوشتار از دیدگاهی عقلی و فلسفی بیماری یادشده و آثار آن را مورد بررسی قرار داده اند و هر کدام از زاویه ای خاص به موضوع توجه کرده اند. البته این بدان معنا نیست که موضوع تمامی مقالات مستقیماً مربوط به پاندمی کرونا باشد، چه گاهی این موضوع در بستری فراخ تر و تحت عناوین جامع تری بررسی شده است. امید است حاصل این سعی و کوشش فلسفی مورد استفاده جامعه علمی کشور و استادان و دانش پژوهان عزیز قرار گیرد.